

НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО: СТАН, ПРОБЛЕМИ, ШЛЯХИ РЕФОРМУВАННЯ

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА ЗЛОЧИН, ПЕРЕДБАЧЕНИЙ СТ. 188¹ КК

В.І. ОСАДЧИЙ

Опір працівникові міліції, членові громадського формування з охорони громадського порядку, військовослужбовцю — найбільш поширений вид посягання у структурі злочинів проти правоохоронної діяльності.

Під опором розуміють рішучу протидію кому-небудь; наполегливу боротьбу, змагання з кимось¹. Отже, вчинити опір, передбачений ст. 188¹ КК, означає протидіяти виконанню працівником міліції, членом громадського формування з охорони громадського порядку, військовослужбовцем покладених на них обов'язків з охорони громадського порядку. Така протидія, відповідно до цієї кримінально-правової норми вчинюється без насильства (ч. 1) чи із застосуванням або погрозою його застосування (ч. 2).

Ненасильницький опір — це вчинення протидії працівникові міліції, членові громадського формування з охорони громадського порядку, військовослужбовцю, не пов'язаної з безпосереднім фізичним або психічним впливом на них. Такий опір перешкоджає потерпілому виконувати обов'язки з охорони громадського порядку чи ставить під загрозу їх виконання, що і складає суспільну небезпеку такого посягання. Яка ж ненасильницька протидія охоплюється поняттям опору? Це такі дії суб'єкта, як, наприклад, відштовхування потерпілого (без заподіяння фізичного болю), або які потерпілому потрібно нейтралізувати у безпосередньому контакті з суб'єктом (скажімо, перебороти суб'єкта, який хапається за громіздкі предмети, щоб уникнути затримання).

Відмова правопорушника виконати неодноразово повторювану вимогу працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку, військовослужбовця не становить опору. Такі

Осадчий Володимир Іванович — кандидат юридичних наук, доцент, начальник кафедри кримінального права НАВСУ, підполковник міліції.

дії суб'єкта справедливо визнаються злісною непокорою. З цього приводу слушною є позиція Пленуму Верховного Суду України, викладена у Постанові № від 26 червня 1992 року. В ній зазначено, що злісною непокорою є відмова від виконання наполегливих, неодноразово повторених законних вимог чи розпоряджень працівника міліції при виконанні ним службових обов'язків, члена громадського формування з охорони громадського порядку чи військовослужбовця у зв'язку з їх участю в охороні громадського порядку, або відмова, виражена у зухвалій формі, що свідчить про явну зневагу до осіб, які охороняють громадський порядок.

Розмежовуючи опір і злісну непокору, деякі автори вважають, що опір — це завжди активна дія, а злісна непокора — пасивна². На наш погляд, така позиція викликає сумніви. Адже невиконання законних вимог працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку, військовослужбовця може виявлятися, наприклад, у втечі суб'єкта, а це активна поведінка особи. Опору втечею не чиниться. Водночас це може бути проявом невиконання наполегливих, неодноразово повторених законних вимог працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку, військовослужбовця. Отже, за певних умов — це злісна непокора. А тому позиція дослідників, які тлумачать непокору не лише як пасивну, а й активну поведінку, є більш слушною³. Не є опором і невідчинення дверей квартири, а також будь-які інші дії, якщо вони не спрямовані спеціально для протидії працівникові міліції, членові громадського формування з охорони громадського порядку, військовослужбовцю. У цьому зв'язку вважаємо слушною думку М.І. Ветрова та Г.Ф. Поленова, що опір без насильства буде у випадку, коли винний зачиняє двері будинку, щоб унеможливити затримання злочинця⁴. Проте, ми не погоджуємося повною мірою з позицією П.С. Єлізарова, який опором визнає дії особи, котра не лише не допускає працівника міліції до свого будинку, зачиняючи двері, а й притримує їх⁵.

Такий погляд П.С. Єлізарова дещо ускладнює зміст ненасильницького опору. На нашу думку, опором вважаються дії, коли суб'єкт зачиняє двері квартири з наміром протидії затриманню злочинця працівником міліції, членом громадського формування з охорони громадського порядку, військовослужбовцем, а також коли він притримує двері, протидіючи у такий спосіб виконанню зазначеними особами своїх обов'язків. Але якщо особа не приховує злочинця і не відчиняє двері квартири працівникові міліції, членові громадського формування з охорони громадського порядку, військовослужбовцю — це не є опором, оскільки особа спеціально не створює умов для протидії законній діяльності працівникові міліції, членові громадського формування з охорони громадського порядку, військовослужбовцю.

Отже, критерієм розмежування опору і злісної непокори з об'єктивної сторони є вчинення при опорі активних дій, спеціально

спрямованих безпосередньо на працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку, військовослужбовця.

Таким чином, опір працівникові міліції, членові громадського формування з охорони громадського порядку, військовослужбовцю при виконанні особами покладених на них обов'язків з охорони громадського порядку полягає у вчиненні суб'єктом протидії, безпосередньо спрямованої на потерпілого.

Опір, поєднаний із насильством, — це такі протиправні дії суб'єкта, які супроводжуються впливом на тканини потерпілого, що завдають йому фізичного болю чи можуть призвести до заподіяння легких або середньої тяжкості тілесних ушкоджень, або обмежують його особисту волю.

Погроза насильством — це обіцянка застосування насильства. При цьому слід зауважити, що погроза може виявлятися як у висловлюваннях суб'єкта, так і в його інших діях. Якщо погроза спрямована на майбутнє, дії винного можуть підпадати під ознаки складу злочину, передбаченого ст. 189² КК (щодо працівника міліції), чи інших норм (щодо члена громадського формування з охорони громадського порядку). Погроза має бути реальною. Тобто, потерпілий повинен усвідомити, що за погрозою станеться насильство. При цьому винний може й не мати наміру його застосувати.

Доцільно зауважити, що погроза насильством — це не лише обіцянка вплинути на здоров'я потерпілого, його особисту волю. Погроза насильством може вплинути й на інші суспільні відносини, що забезпечують блага особи. Наприклад, погроза знищенням майна впливає на безпеку потерпілого.

Вчинення передбаченого ст. 188¹ КК злочину, крім опору, може виявлятися у примушенні працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку, військовослужбовця шляхом насильства або погрози його застосування до виконання явно незаконних дій.

За своїми об'єктивними ознаками насильницький опір і примушення з насильством чи погрозою його застосування певною мірою збігаються. Зокрема, за ознакою насильства, що властива обом цим злочинним проявам у складі злочину, передбаченого ч. 2 ст. 188¹ КК. Однак, хоч насильство і об'єднує їх, спрямованість опору і примушення різняться між собою. Власне, паралельне вживання термінів "опір" та "примушення" в одній статті КК вже є підтвердженням цього. Якщо змістом опору є протидія виконанню потерпілим обов'язків з охорони громадського порядку, то примушення має іншу спрямованість. Примушувати — означає вимагання чогось, незалежно від волі та бажання потерпілого⁶.

Примушення, на відміну від опору, не лише протидіє потерпілому у виконанні ним обов'язків з охорони громадського порядку, а й є такою поведінкою суб'єкта, якої з використанням насильства від працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку, військовослужбовця вимагається для виконання яв-

но незаконних дій. Таких дій, яких потерпілий не повинен виконувати через невідповідність їх нормативним приписам. Тому слушною вважаємо думку тих авторів, які розрізняють ці поняття⁷, і не поділяємо позицію тих дослідників, які розглядають примушення як окремий вид, різновид опору⁸. Останнє твердження дозволяє зрозуміти, що в законі поряд з опором не було б потреби акцентувати увагу й на примушенні. Отже, опір і примушення — це різні дії.

Примушення з насильством або погрозою його застосування спрямоване, згідно з кримінально-правовою нормою, на виконання працівником міліції, членом громадського формування з охорони громадського порядку, військовослужбовцем явно незаконних дій. Проте, в дійсності може бути примушення не лише до виконання явно незаконних дій, а й до утримання потерпілого від виконання обов'язків з охорони громадського порядку. Безперечно, що й така спрямованість посягання має визнаватися протиправною. Саме тому редакція ст. 188¹ КК потребує уточнень. Дослідники цієї проблеми наголошували на цьому й раніше. Водночас, у проєкті КК, розробленому робочою групою Кабінету Міністрів, це зауваження не було враховано¹⁰. На нашу думку, при доопрацюванні законопроєкту цю прогалину слід усунути. Як варіант, ми пропонуємо в ч. 2 ст. 188¹ КК замість слів "явно незаконних дій" вживати слова "явно незаконних вимог". Таке викладення норми цілком забезпечувало б захист діяльності працівників міліції, членів громадського формування з охорони громадського порядку, військовослужбовців з охорони ними громадського порядку.

Підкреслимо, що примушення працівника міліції, члена громадського формування з охорони громадського порядку, військовослужбовця до виконання законних дій із застосуванням насильства чи з такою погрозою складу злочину, передбаченого ч. 2 ст. 188¹ КК, не утворює. За наявності необхідних ознак такі дії можуть розцінюватись як злочин проти особи чи самоуправство.

Склад злочину, передбачений ст. 188¹ КК, за своєю конструкцією формальний. Він вичерпується вчиненням опору без насильства, опору або примушення з насильством чи погрозою його застосування. Перешкоджає суб'єкт чи ні виконанню працівником міліції, членом громадського формування з охорони громадського порядку, військовослужбовцем обов'язків з охорони громадського порядку для кваліфікації вчиненого за цією статтею КК значення не має. При цьому слід зазначити, що заподіяння потерпілому фізичного болю, легких, середньої тяжкості тілесних ушкоджень охоплюється ознаками ст. 188¹ КК. Поряд з цим, визначаючи потребу більш посиленого кримінально-правового захисту правоохоронної діяльності, Пленум Верховного Суду України у Постанові № 8 від 26 червня 1992 р. зазначив: "Якщо ж при опорі працівникові міліції чи військовослужбовцю, який одночасно є працівником правоохоронного органу, було завдано ударів, побоїв чи заподіяно легке, середньої тяжкості чи тяжке тілесне

ушкодження, вчинене необхідно кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ч. 2 ст. 188¹ та ч. 1 чи 2 ст. 189⁴ цього Кодексу".

Опір працівникові міліції, членові громадського формування з охорони громадського порядку, військовослужбовцю, відповідальність за який встановлена у ст. 188¹ КК, слід відрізняти від опору при хуліганстві. Якщо опір вчинено особі, яка намагалась припинити хуліганські дії, це слід розглядати як хуліганство, оскільки вчинення опору при хуліганстві є обтяжуючою обставиною цього злочину. Опір при вчиненні дрібного хуліганства, як адміністративного правопорушення, кваліфікують за ст. 188¹ КК. Коли ж опір чиниться при затриманні особи працівником міліції, членом громадського формування з охорони громадського порядку, військовослужбовцем після вчинення нею хуліганства, такі дії належить кваліфікувати за сукупністю злочинів, передбачених ст. 206 та 188¹ КК. У випадку вчинення більш тяжкого злочину при хуліганстві, поєднаному з опором працівнику міліції, військовослужбовцю такі дії належить кваліфікувати крім хуліганства ще й за іншою статтею КК.

¹ Див.: *Словник української мови*. Т. 5. С. 713.

² Див, напр.: *Бушуев Г.В.* Уголовно-правовая оценка действий лиц, оказывающих сопротивление работнику милиции // Совершенствование деятельности участкового инспектора милиции в современных условиях: Межведомственный сборник науч. трудов. Тюмень: Высшая школа МВД СССР, 1991. С. 67—75; *Владимиров В.А., Ляпунов Ю.И.* Преступления против порядка управления. С. 48; *Замосковцев П.В.* Уголовная ответственность за посягательства на управленческую деятельность работников милиции и народных дружинников по охране общественного порядка: Учеб. пособие. Омск: НИИРИО Омской высшей школы МВД СССР, 1980. С. 45—48; Преступления против порядка управления: Учеб. пособие. М.: НИИРИО Высшей школы МВД СССР. 1970. С. 14; *Журавлев М.П.* Ответственность за посягательства на жизнь, здоровье и достоинство работников милиции и народных дружинников: Лекция. М.: НИИРИО МООП РСФСР. 1965. С. 14—15.

³ Див.: *Ветров Н.И.* Преступления против порядка управления, посягающие на нормальную деятельность органов внутренних дел: Учеб. пособие. М.: МССШМ МВД СССР. 1989. С. 8; *Николаева З.А.* Разграничение злостного неповиновения и сопротивления работнику милиции и народному дружиннику по охране общественного порядка // Уголовное право в борьбе с преступностью. Свердловск: Свердловский юрид. ин-т. 1987. С. 99-104; *Портнов И.* Сопротивление работнику милиции // Сов. юстиция. 1981. № 4. С. 52—53.

⁴ Див.: *Ветров Н.И.* Преступления против порядка управления, посягающие на нормальную деятельность органов внутренних дел. С. 7; *Поленов Г.Ф.* Ответственность за преступления против порядка управления. М.: Юрид. лит., 1966. С. 25.

⁵ Див.: *Елизаров П.С.* Ответственность за посягательство на жизнь, здоровье и достоинство работников милиции и народных дружинников. К.: КВШ МВД СССР, 1983. С. 38.

⁶ Див.: *Словник української мови*. Т.7. С. 683.

⁷ Див.: *Загородников Н.И.* Иные преступления против порядка управления: Учеб. пособие. М.: Высшая школа МВД СССР. 1957. С. 24.

⁸ Див.: *Елизаров П.С.* Ответственность ... С. 49—50.

⁹ Див.: *Поленов Г.Ф.* Ответственность за преступления против порядка управления. С. 35.

¹⁰ Див.: *Кримінальний кодекс України*: Проект. Підготовлений робочою групою Кабінету Міністрів України // Українське слово. 1997. № 2.